

crkva u svijetu

PRILOZI

DON MIHOVIL PAVLINOVIĆ

Uz 100. obljetnicu smrti

Josip Ante Soldo

Prije sto godina, 18. svibnja 1887, umro je u rodnom mjestu u Podgori jedan od vođa hrvatskoga narodnog preporoda u Dalmaciji don Miho Pavlinović: »...čovjek čelična značaja, iskren, riedak prijatelj, a tvrd mlat protivnikom, ugladen i surov, idealan i realan u činu, kao njegov Biokov obično ozbiljan i kršan, a kadšto ravan i šaljiv kao pravi primorac...« (K. Vojnović, 1875).

Don Miho se rodio 28. siječnja 1831. u srednje bogatoj obitelji u selu iznad kojeg se diže »naslagani gvozd biokovski«, a ispod šumi »jadransko more, obrvama žala kao pjene«. U roditeljskoj kući usadio je ljubav prema kraju i narodu. Tvrdi kamen, obučen u zelenilo plemenitih maslina i kvrgaste vinove loze kao i široki horizonti plavog mora bili su prvi osjetni, puni ponosa, doživljaji domovine. Muškarce je resila »crljena kapa na glavi, srebrna puca niz prsi, nož za pasom, a čibuk u zasukanoj ruci...« i žene urešene — »koralje o vratu i čemer (srebrne kopče, op. p.) na srmalitkatici« (pasu, op. p.) — oko crkve sv. Vičenca — sve je to ispunjalo dječaka ponosom bogatstva u svečanim danima, dok su obični bili ukrašeni znojem za koricu kruha, ali su bili »dika«, jer se Primorac ponosio što zna »dobro kopati i voziti, dobro puškari, i dobro uz gusle pjevati« dozivajući junačku prošlost i sjećajući se slobodnoga primorskog zborovanja. Iz takve sredine mladi Miho krenuo je u svijet, usko vezan uz vjerske i narodne tradicije.

Nakon osnovne škole u Makarskoj, pohađao je gimnaziju u Splitu. Tu je osjetio duboku podijeljenost jer je u gimnaziji vladao talijanski jezik i duh a u sjemeništu hrvatski. Zajedno s drugovima Nodilom, Botićem, Vežićem, Puljasom i drugima počeo je, uz poštivanje talijanske kulture, zanašati se prvim plodovima hrvatske preporodne književnosti i suprostavljati je, ne po vrijednosti nego po osjećaju, talijanskoj. Mla-

denački zanos stvorio je s Pavlinovićem na čelu đačku družbu »Ne bo se!« uz zakletvu da će život posvetiti uzdizanju narodne svijesti. Njima blizi, Špiro Tomić i Antun Konstantin Matas krenuli su iz Splita u franjevački red na Visovac, a zatim u Živogošće, Šibenik, Zaoštrog i Makarsku. Ponovni sastanak u franjevačkoj bogosloviji, Nodila u Šibeniku a devetorice dijecezanskih bogoslova s Pavlinovićem u Makarskoj, još ih je više zbližio. Neki od tih mladih franjevaca studirali su u Beču i time se stvorila pučka inteligencija, prijateljski i idejno vezana uz Pavlinovića.

Austrijska vladavina u Dalmaciji počivala je na činovništvu i na oružništvu. Službenici su bili uglavnom Talijani a tek dijelom domaći ljudi. Gradski sloj zanosio se za talijanskom kulturom i usiljeno govorio loše talijanski. Uz njih se, međutim, pojavljuju oko *Zore Dalmatinske* novi sloj trgovaca i zemljoposjednika kojemu je strani živalj smetao a seoski bio izvor poslova. Ipak, bio je još nerazvijen da bi pokrenuo narodne mase. Najveći uspjeh bila je proslava »O. Jandrije Kačić Miošića« godine 1860. Ona je upravo u Makarsko-vrgorskoj krajini dobila šire narodno značenje.

Ukidanje Bachova apsolutizma i uvadanje ustavnosti (1860) omogućilo je istupanje pučke inteligencije i novih domaćih građanskih snaga. Memorandum Pavlinovića za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom potpisali su Hrvati i Srbi, župnici i parosi (1860). Osim toga, Matasov »Glas hrvatsko-slovenski...« (Zagreb, 1860) početak je borbe za hrvatski jezik optužbom da su sve škole u Dalmaciji talijanske, osim franjevačke gimnazije u Sinju, iako je od 400.000 stanovnika bilo samo 15.000 onih koji su govorili talijanski. U odgovoru Bajamontiju (*Šilo za ognjilo*) Matas izričito tvrdi kako je u Dalmaciji »narod Hrvatski imenom, jezikom, kervi i običajem... a po uplivu okološćine umi govoriti talijanski«. Snage mladog građanstva pokrenule su *Narodni list*, otvarale čitaonice, osnovale Narodnu stranku i preko izbornih borba pobjeđivale i time je dolazilo do ponarodivanja općina, sudova, škola i konačno Dalmatinskog sabora. Krajni cilj bio je sjedinjenje s Hrvatskom čemu su se suprotstavljali činovnici-autonomaši želeći autonomiju-posebnost Dalmacije.

Jedan od vođa narodnjaka, uz Klaića, Danila, Montija, Vojnovića, bio je don Miho, župnik kratko u Drašnicama i dugo u Podgori, do godine 1870. kad je zbog uredništva *Narodnog lista* prešao u Zadar. Pavlinović je bio narodni zastupnik u Dalmatinskom saboru od godine 1860, kad je uz bučno negodovanje autonomaša prvi progovorio hrvatskim jezikom, pa sve do smrti. Bio je izabran za zastupnika u Carevinsko vijeće godine 1873, zatim 1879, kad se odrekao u korist Klaića, i konačno godine 1885, kad je u Beču na smrt obolio.

Don Miho je bio uzorni dušobrižnik i svećenik, širokih pogleda ali dosljedna vlastitog uvjerenja. Njegov svjetonazor počivao je na Kristovim načelima i odatle njegovi pogledi na društveni i državni život naroda.

Pavlinović je prihvaćao ideje francuske revolucije i to kao zahtjev kršćanstva. U demokratskom građanskom društvu, naglašavao je, svatko

može razviti svoje sposobnosti, a narod, držeći se božanskih načela, svoju puninu. Stoga je uvijek preporučavao čuvanje vjere po kojoj je hrvatski narod primio »začetak svoga uljudstva i svoga uminstva« (RS, 190). Ipak mu je smetalo što većina naroda, zbog stoljetnog robovanja, poistovjećuje narodnost s vjerom. On je tražio da »pitanje narodno« što prije treba »razkrstit (ga) od pitanja vjerozakonskoga...« Nikada nije prihvaćao, naprotiv, napadao je one koji su željeli da »vjera postane pukim ratilom narodnosti«.

U slobodnoj državi Crkva zapadna i istočna, kao »Kristova nastava«, morala bi »slobodno djelovati, biti neovisna od države«. Stoga je više puta u saboru naglašavao: »slobodna Crkva u slobodnoj državi«. Svećenici bi morali, prema njemu, biti neovisni od države i postati srčika naroda ne kao političari nego kao: »prosvjetitelji, čudoreditelji, odgovitelji svoga naroda i time zasnovatelji pravoga veličanstva i neprevarljive narodne čestitosti« (RS, 157).

Kao kod starih prosvjetitelja nižu se njegove opomene običnom čovjeku: »Budi pošten, obrtan i radišan; ljubi svoju majku, braću, rod i narod svoj; a ništa ne štedi da pomožeš svome narodu, jer što činiš za narod, ti si sam za se učinio; štuj i slavi one mudre i poštene ljude koji besjedom, perom i djelom hrane narodne pravice; štuj ih i slavi, kad i ne bi odmah ni polaćine mogli učiniti; jere kadli tadli uživat ćeš plode njihovih krvavih trudih« (PS, 367).

To su bila ishodišta don Mihe i njegova kruga.

Istina, nastajala su razmimoilaženja s liberalnim članovima narodnjaka ali nikad raskid. Jer, usprkos prihvaćanju liberalnih misli, većina narodnjaka bila je vjernička. Razmirice su nastajale rijetko, kao u slučaju proglašenja bule »Quanta cura« (1864), kod ukidanja nadzora klera nad školama i uvađanja civilnog braka. Tada se čula snažna Pavlinovićeva riječ ali uvijek i isključivo: »U ime vjere vaše, u ime vjere vašega puka što ovdje zastupate...« (PIB, 245). Jednako je nastao sukob godine 1870. u prigodi prestanka papine države, ali je Pavlinović zbog jedinstva i suradnje popustio.

Principijelnost i bratska popustljivost na korist naroda — bio je put podgorskog pustinjaka.

Pavlinović je nikao u selu, bio s njim uvijek povezan i stoga u svojim političkim mislima polazio je od naroda, od vrijednosti što ih je on stvorio. Iako je bio prvenstveno političar, ipak je proučavao narod i njegove sastavnice tako da je bio preteča braće Radića.

Obilazeći domovinu upoznao je ljude, bilježio narodno blago i spremao ga u svoj »lakomi torbak«.

Pavlinović je skupio četiri do pet tisuća riječi što ih je poslao Akademiji za *Rječnik hrvatskog jezika*. Na putovanju po Bosni dobio je od biskupa fra Paškala Vujičića iz Imotskog više od tisuću imena različitih biljaka; ustupio ih je Bogoslavu Šuleku za njegov rječnik bilja, a njegovim skupljenim jezičnim blagom obilno se okoristio i fra Dragutin Parčić u drugom izdanju talijansko-hrvatskog rječnika.

Taj su mu rad priznali stručnjaci, inače njegovi politički protivnici. Međutim, ni Jagić ni Tommaseo nisu shvaćali da don Miho nije skupljao narodne izričaje »da nauči nešto jezika« nego da ga upoznanjem što bolje brani. To je zanimanje niklo na romantičarskom pogledu preporoditelja po kojem je jezik glavna sastavnica naroda. Stoga mu je: »Jezik najdivnija objava ljudskoga duha, misli utjelba«, ali je nadodao: »rekoh, uz zadrugu« — državu.

Za svoj jezik Pavlinović se borio. Kad su autonomaši tražili da se drži načela jednakosti, don Miho je odgovorio: »Koja načela zaboga? Zar li načelo ravnopravnosti jezika hrvatskoga sa jezikom talijanskim na zgoljno hrvatskoj zemlji?« Na upit Luke Zore iz Dubrovnika u istom saboru: »... koje je ime našem jeziku?« Pavlinović je lakonski odgovorio: »Koje i narodu!« Jezično pitanje za njega je bilo političko.

O Pavlinovićevu književnom radu pohvalno je pisao Šenoa, još pohvalnije Sabić a trijezno Ravlić. Svi su oni priznali umjetničku vrijednost pojedinih dijelova njegovih pjesničkih dostignuća pisanih u duhu narodne pjesme. Pavlinović je bio zanešen Kačićevim i narodnim pjesmama koje je kao dječak slušao uz gusle javorove. Godine 1876. predao je Matici Hrvatskoj 1765 narodnih pjesama i 211 istarskih i primorskih poslovia, a sam je izdao »Narodnu pjesmaricu«. Prema Nikoli Andriću, znao je od mnogo inačica izabrati ponajbolju. Pavlinović je, kako piše Petravić, pjevao »jedino da dade oduška svojem rodoljubnom osjećaju...« Mnogo mu je bolja proza pisana tada dobrim »pučkim« jezikom.

Njegovi putopisi puni su opisa krajolika, protkani narodnim običajima i životom. Ljudima je pristupao širinom bez obzira koje su bili vjere. Radostan što je upoznao domovinu, zamjerao je što »ne poznajuć svoje otadžbine, letimo u tuđu... misleći da ćemo tim postati nešto izvršniji i uljudniji«. Naprotiv, on je svugdje susretao narod skroman i umiljat, pobožan i veseo, radin i uljudan. Kad se vraćao svojem Primorju, iskustveno je zaokružio svoju političku misao: »nema Primorju života, ni državnoga ni gospodarskoga, bez obilnoga Posavja...« To ga je još više poticalo na borbu za sjedinjenje Trojednice.

U početku javnog djelovanja don Miho je polazio od slavenstva tražeći poštivanje »plemenskih« razlika. Međutim, pod utjecajem krivih tvrdnja tadašnje slavističke nauke neki su svodili Hrvate na čakavce i cakavce. Pavlinović, rođen u tada najčišćem hrvatskom kraju i to štokavskom, osjetio se pogođen sužavanjem svoga naroda. Osim toga, on je među prvima uvidio da se osobito u Dalmaciji razvija uz hrvatsku i srpska nacionalna svijest. Pavlinović se nije javno izražavao protiv te pojave nego je oblikovao hrvatsku misao da bi se s njom suprotstavio talijanskim i srpskim nacionalističkim snagama koje su se počele sjedinjavati protiv narodnjaka, osobito od godine 1870.

Godine 1869. sastavio je — neobjavljeni, ostao u rukop. — program »Hrvatska misao«. U njemu je razradio pojam »hrvatskoga političkog naroda«. Hrvati i Srbi za njega su etnički jedinstveni narod, ali su dva politička naroda, jer imaju »dvie poviesti, dvie domovine, dvie države, dva vjerozakona, dvie izuke (culture), dva uljudstva (civilizacije), pa

napokon i dvojna slova«. Međutim, Srbi u Hrvatskoj i Dalmaciji, kao članovi hrvatske države moraju biti politički Hrvati i sačuvati svoju samobitnost, vjeru, narodnost, jezik pa i pismo. Pavlinović je naciju promatrao kao političku tvorevinu — državu i time uz pomoć državnog prava branio hrvatsko državno područje. U doista dalekoj budućnosti predviđao je i stvaranje samostalne Hrvatske povezane u konfederaciji s južnoslavenskim državama, u tzv. Jugoslavenskom savezu.

Pavlinović nije poput pravaša u banskoj Hrvatskoj zaniijekao postojanje srpskog naroda nego je tražio suradnju, tako da bi se moglo pretpostaviti da je bio bliz Strossmayerovu krugu. Poslije će mladi Fran Supilo i Stjepan Radić slijediti njegovu misao.

Put bratstva dvaju svjesno probuđenih naroda na ovim prostorima naše domovine bio je putokaz velikog narodnog barda i prirodni razvoj njegove političke misli koje se držao do kraja života tražeći uvijek sjedinjenje hrvatskih zemalja, što je bilo otežano umjerenim stavom ostalih članova stranke u vrijeme Hohenwardove dominacije u bečkom parlamentu. To je ogorčavalo posljednje godine njegova javnog rada.

Uspjesi Narodne stranke, oslobađanje od talijanskoga pritiska i ponarodenje općina, sudova, škola i sabora usko su vezani uz Pavlinovića čvrsto ukorijenjenog u sivo biokovsko kamenje, oplemenjeno bogodanim maslinama i žuljevitoznojnom vinovom lozom — tim simbolima kvrgave okosnice naše povijesti s opojnim mirisom svjedoka naše prošlosti (I. Mandić). Iz sastavnica drevnih vrijednosti i suvremene narodne misli izrastao je podgorski div u mekanu ali čvrstu slavensku lipu koja se nije bojala dosadnog juga niti uništavajuće bure koja ruši samo neukorijenjene jer mu je bilo »najveće... do poštenja i do crljene kape«. Kroz vihore vjetrova, borba i oluja prošao je u crnoj reverendi, snažan i jak, čvrstoga i junačkog pogleda, uspravan kao hrabar kapetan štono u vrtlozima valova sigurno upravlja brodom svojim i svoga naroda prema najsvetijim idealima slobode i bratske ljubavi, jer je bio čovjek, svećenik i rodoljub — jedan od najvećih sinova našeg naroda.